

7 років окупації Криму: що думає українське суспільство?

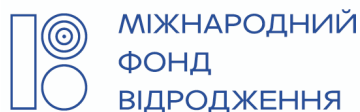

Київ–2021

Автори:

- Анна Осипчук* - кандидатка соціологічних наук, наукова директорка Школи політичної аналітики НаУКМА.
- Антон Суслов* - аналітик Школи політичної аналітики НаУКМА.
- Вероніка Усачова* - молодша аналітикиня Школи політичної аналітики НаУКМА.

Публікація видана в межах Ініціативи з розвитку аналітичних центрів в Україні, яку виконує Міжнародний фонд "Відродження" у партнерстві з Ініціативою відкритого суспільства для Європи (OSIFE) за фінансової підтримки Посольства Швеції в Україні.

Думки та позиції, викладені в цій публікації, є твердженнями автора та не обов'язково відображають позицію Посольства Швеції в Україні, Міжнародного фонду "Відродження" та Ініціативи відкритого суспільства для Європи (OSIFE).

З електронною версією документу можна ознайомитись за посиланням:
<https://spa.ukma.edu.ua/publications/>

ЗМІСТ

ВСТУП	4
СТАТУС КРИМУ ТА СЦЕНАРІЇ ДЕОКУПАЦІЇ	5
ЗАХОДИ ЩОДО ГРОМАДЯН З ТОТ ТА ЗВ'ЯЗКИ З ПІВОСТРОВОМ	7
ІНФОРМАЦІЙНА ТА КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА	13
ЗАМІСТЬ ВИСНОВКІВ	19

ВСТУП

Щороку 26 лютого Україна відзначає особливу подію - День спротиву окупації Автономної Республіки Крим та міста Севастополя. Цього дня у 2014 році тисячі українських громадян півострова вийшли на мітинг під стіни Верховної Ради автономії, аби відстояти своє право жити у власній державі. Ця подія, як і десятки протестів у Криму після неї, є надважливою, оскільки спростовує російський міф про "русский Крым", про "одноголосне" бажання кримчан "вернуться в родную гавань". Водночас, на жаль, багато людей і досі поділяють іншу хибну думку - про нібито "мирне приєднання" Криму, забуваючи про українських військовослужбовців Сергія Кокуріна та Станіслава Карачевського, вбитих російськими військовими, та закатованого представниками "самооборони Криму" кримського татарина Решата Аметова.

Цими днями минає **сім років**, як Росія окупувала територію півострову. В Криму продовжують політичні переслідування тих, хто не згоден з політикою окупаційної влади, здійснюють репресії проти кримських татар, намагаються знищити осередок Православної Церкви України. Водночас в українському інформаційному просторі тема окупації АР Крим представлена недостатньою мірою, що, безумовно, негативно впливає на суспільну думку з питань, пов'язаних із півостровом.

Цей аналітичний звіт представляє результати опитувань, проведених на замовлення Школи політичної аналітики НаУКМА у березні 2020 - січні 2021 рр., та окреслює ключові моменти у політиці щодо Криму, які потребують особливої уваги.

СТАТУС КРИМУ ТА СЦЕНАРІЇ ДЕОКУПАЦІЇ

У березні 2020 року¹ ми запитали українців, чим же для них є Крим. **Абсолютна більшість респондентів (86,7 %) вважала Крим окупованою територією України.** Тимчасом як лише 7 % опитаних погодились з російським статусом півострова. Низький порівняно до інших питань рівень відмов у відповіді (5,9 %) та достатньо високий рівень підтримки першої опції свідчать про **наявність консенсусу щодо українського статусу півострова у суспільстві.**

Як у березневому опитуванні 2020 року, так і в січневому 2021² року ми запитували українців про те, **яким має бути статус Криму після відновлення української влади на півострові.** У березневому опитуванні це було питання з кількома альтернативами розвитку подій, серед яких респонденти мали обрати один варіант майбутнього статусу Криму в складі України. **Найбільшу популярність мали варіанти "Автономна республіка, як до окупації" - 37 % та "Звичайна область без особливого статусу" - 27,5 %.** Прибічників надання Криму статусу кримськотатарської автономії було майже в два рази менше - 14,6 %. **Такі результати можна тлумачити, зокрема, як бажання повернути минулий статус-кво чи запровадити звичний для всіх статус та певну пересторогу щодо будь-яких інновацій чи новоутворень.**

Яким має бути статус Криму після відновлення української влади на півострові?

Звичайна область без особливого статусу	27,5 %
Автономна республіка (як до окупації)	37,0 %
Кримськотатарська автономія	14,6 %
Інше	0,3 %
Важко сказати\Відмова	20,6 %

Натомість у січневому опитуванні 2021 року ми запитали респондентів **саме про підтримку ідеї створення кримськотатарської автономії.** Відразу слід зазначити, що майже третині було важко відповісти на це питання (28,5 %), а ще 15,7 % обрали відповідь "і так, і ні". **Фактично це вказує на брак консолідованої позиції, недостатню поінформованість громадськості щодо цього питання та про його відсутність у суспільному дискурсі.** Проте більшість з тих, хто дав змістовну відповідь, підтримує створення такої автономії (39,2 %), а проти лише 16,5 % респондентів.

¹ Опитування проводилося з 5 по 24 березня 2020 року в межах всеукраїнського Омнібусу Info Sapiens на замовлення ШПА НАУКМА. Вибірка склала 1000 респондентів.

² Опитування проводилося з 13 по 31 січня 2021 року в межах всеукраїнського Омнібусу Info Sapiens з донабором респондентів на замовлення ШПА НАУКМА. Загальна вибірка склала 2000 респондентів.

Наскільки Ви погоджуєтесь з твердженням: в межах Кримського півострова необхідно створити кримськотатарську адміністративну автономію? Оцініть за шкалою від 1 до 5, де 1 - цілком не погоджуюсь, а 5 - цілком погоджуюсь.

Цілком не погоджуюсь	10,1 %
Частково не погоджуюсь	6,4 %
І так, і ні	15,7 %
Частково погоджуюсь	20,6 %
Цілком погоджуюсь	18,6 %
Важко сказати	28,5 %

Що ж стосується шляхів повернення українського контролю над півостровом, один з тих, який час від часу обговорюється, передбачає застосування військової сили. Тож у березні 2020 року наша команда поцікавилась, чи, на думку респондентів, Україна має розробляти і враховувати воєнний сценарій повернення Криму. Відносна більшість опитаних (44,8 %) виступила проти такого шляху. При чому, лівова частка з них - 38,3 % - обрала варіант "цілком не згодний". Вдвічі менша частка опитаних (23,3 %) цілком або частково погодилась. Водночас майже третина респондентів (31,9 %) або відмовилась давати відповідь, або обрала опцію "і так, і ні". Результати показують, **що більшість українських громадян виступає проти воєнного сценарію деокупації Криму. Враховуючи досвід воєнних дій на Донбасі та наявність численного російського військового контингенту на півострові, саме такий розподіл відповідей не є несподіваним.**

ЗАХОДИ ЩОДО ГРОМАДЯН З ТОТ ТА ЗВ'ЯЗКИ З ПІВОСТРОВОМ

Важливою складовою політики України щодо громадян, які проживають на тимчасово окупованій території півострова, є запровадження для них спеціальних умов отримання освітніх, медичних та інших послуг. Навесні 2020 року ШПА НаУКМА вирішила запитати в українців, що вони думають про можливість спрощення доступу мешканців Криму до отримання адміністративних послуг (ID-паспорт, закордонний паспорт тощо). **Підтримали ініціативу 46,3 % опитаних, проте майже третина не мала чіткої позиції з цього питання.** Так, наприклад, 15,3 % українців відмовились відповісти або обрали варіант "важко сказати", а 17,4 % відповіли "і так, і ні". Цілком або частково не схвалювали ідею 10,4 % і 10,6 % відповідно.

Крім того, ми дізналися думку громадян щодо спрощення надання медичних послуг для мешканців тимчасово окупованої території Криму. **Переважна більшість респондентів схвально поставилась до такої можливості, обравши відповіді "цілком схвалюю" (19,5 %) та "частково схвалюю" (26,2 %), тобто сукупно 45,7 %.** Трохи більше п'ятої частини (22,5 %) респондентів висловились проти, тоді як решта відповідей розподілилась між варіантами "важко сказати" (13,3 %) та "і так, і ні" (18,5 %). **Це свідчить про те, що суспільство підтримує кроки з надання мешканцям півострова медичних послуг за спрощеною процедурою.** Цікаво, що макро-регіональний розподіл³ демонструє найбільший (33,2 %) відсоток схвальних відповідей у Східному регіоні, а найменший (10,3 %) у Північній Україні. Слід зауважити, що опитування проводилося у березні 2020 року і повною мірою не враховує ситуацію з пандемією COVID-19.

Як ви оцінюєте такі кроки України щодо підтримки мешканців Криму: спрощення доступу до медичних послуг для мешканців Криму? Оцініть за шкалою від 1 до 5, де 1 - цілком не схвалюю, а 5 - цілком схвалюю.

Цілком не схвалюю	11,6 %
Частково не схвалюю	10,9 %
І так, і ні	18,5 %
Частково схвалюю	26,2 %
Цілком схвалюю	19,5 %
Важко сказати\Відмова	13,3 %

³ Області поділені на регіони таким чином: 1) м. Київ; 2) Північ - Житомирська, Київська, Сумська, Чернігівська; 3) Захід - Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Чернівецька; 4) Центр - Вінницька, Дніпропетровська, Кіровоградська, Полтавська, Хмельницька, Черкаська; 5) Південь - Запорізька, Миколаївська, Одеська, Херсонська; 6) Схід - Донецька, Луганська, Харківська.

Як ви оцінюєте такі кроки України щодо підтримки мешканців Криму: спрощення доступу до медичних послуг для мешканців Криму? Оцініть за шкалою від 1 до 5, де 1 - цілком не схвалюю, а 5 - цілком схвалюю.

	Україна	Київ	Північ	Захід	Центр	Південь	Схід
Цілком не схвалюю	11,6 %	8,7 %	29,6 %	11,7 %	12,7 %	4,9 %	1,4 %
Частково не схвалюю	10,9 %	14,6 %	7,9 %	5,0 %	19,1 %	10,6 %	6,8 %
І так, і ні	18,5 %	19,4 %	13,5 %	15,8 %	24,3 %	18,4 %	16,6 %
Частково схвалюю	26,2 %	28,5 %	22,2 %	31,5 %	23,0 %	27,7 %	24,1 %
Цілком схвалюю	19,5 %	17,8 %	10,3 %	24,9 %	10,6 %	22,8 %	33,2 %
Важко сказати\Відмова	13,3 %	11,0 %	16,6 %	11,1 %	10,3 %	15,6 %	17,8 %

Питання залучення молоді з непідконтрольних територій є стратегічно важливими для майбутньої реінтеграції півострова. У цьому контексті протягом 2020-2021 рр. Школа політичної аналітики НаУКМА до кількох своїх опитувань включала питання щодо освіти і відпочинку дітей та молоді Криму. **Відносна більшість (42,2 %) опитаних підтримує можливість безкоштовного відпочинку дітей в українських дитячих таборах.** Інші відповіді розподілились майже рівномірно: **не схвалюють цю ініціативу 27,7 % респондентів**, не мають чіткої позиції 16 %, а 14,1 % відмовились відповідати на це питання.

Як ви оцінюєте такі кроки України щодо підтримки мешканців Криму: безкоштовний відпочинок дітей з Криму в дитячих таборах України ? Оцініть за шкалою від 1 до 5, де 1 - цілком не схвалюю, а 5 - цілком схвалюю.

Цілком не схвалюю	15,9 %
Частково не схвалюю	11,8 %
І так, і ні	16,0 %
Частково схвалюю	21,1 %
Цілком схвалюю	21,1 %
Важко сказати\Відмова	14,1 %

Завжди актуальна тема освіти й доступу до неї влітку 2020 року стала однією з найбільш обговорюваних в суспільстві. По-перше, пандемія, спричинена вірусом COVID-19, істотно вплинула на освітній процес та вступну кампанію. По-друге, резонанс викликали зміни до закону "Про вищу освіту" щодо спрощення процедури вступу до закладів вищої освіти абітурієнтів з окупованих територій. У цьому контексті Школа політичної аналітики НаУКМА двічі питала українців про їхнє ставлення до надання мешканцям Криму пільгових умов для навчання в українських ЗВО, в яких **досить чітко простежується низхідна тенденція суспільної підтримки. Так, в березні 2020 року цілком або частково схвально оцінили запропоновану ініціативу 42,9 % опитаних, водночас вже у вересні 2020⁴ її підтримали лише 29,4 %.** Відповідно, збільшилась кількість противників таких заходів. У весняному опитуванні цілком або

частково не підтримали ідею запровадження пільг 13,6 % і 12,3 % відповідно, а вже восени ці показники зросли до 18,2 % та 15,5 %. **Отже, можна зробити висновок, що підтримка рішення про надання пільгових умов для вступників з окупованої території Криму значно знизилась в період з березня по вересень 2020 року. Така відмінність, скоріш за все, пов'язана з високою актуальністю і політичною забарвленістю обговорення пільгового вступу і квот у медіа в липні-серпні 2020.**

Як ви оцінюєте такі кроки України щодо підтримки мешканців Криму: навчання в українських закладах вищої освіти на пільгових умовах? Оцініть за шкалою від 1 до 5, де 1 - цілком не схвалюю, а 5 - цілком схвалюю.

	Березень 2020	Вересень 2020
Цілком не схвалюю	13,6 %	18,2 %
Частково не схвалюю	12,3 %	15,5 %
І так, і ні	17,2 %	23,1 %
Частково схвалюю	22,7 %	14,3 %
Цілком схвалюю	20,2 %	15,1 %
Важко сказати\Відмова	13,9 %	13,8 %

Враховуючи дискусійність теми освіти та процес розробки положень Закону України "Про державну політику перехідного періоду" Школа політичної аналітики у січні 2021 року запитала про ставлення до визнання документів про освіту, виданих на тимчасово окупованих територіях Криму та Донбасу. **Переважає більшість (44,5 %) респондентів згодна, що Україна має визнавати документи про освіту, видані на окупованих територіях Криму та Донбасу.** Проте важливо зауважити, що це питання має значну кількість відповідей "важко сказати" (16,2 %) та "і так, і ні" (16,1 %). **Не згодні з твердженням майже п'ята частина (23,2 %) опитаних.** Попри зменшення рівня підтримки рішення про надання пільгових умов для абітурієнтів з непідконтрольної території АР Крим, переважна більшість респондентів схвалює можливість визнання документів про освіту, виданих, зокрема, в Криму.

Наскільки Ви погоджуєтесь з твердженням: Україна має визнавати документи про освіту, видані на окупованих територіях Криму та Донбасу? Оцініть за шкалою від 1 до 5, де 1 - цілком не погоджуюсь, а 5 - цілком погоджуюсь.

Цілком не погоджуюсь	15,7 %
Частково не погоджуюсь	7,5 %
І так, і ні	16,1 %
Частково погоджуюсь	19,0 %
Цілком погоджуюсь	25,5 %
Важко сказати\Відмова	16,2 %

⁴ Опитування проводилося з 2 по 16 вересня 2020 року в межах всеукраїнського Омнібусу Info Sapiens з донабором респондентів на замовлення ШПА НаУКМА. Загальна вибірка складала 2000 респондентів.

Окремою темою, що підіймається як українськими чиновниками, так і представниками кримської окупаційної адміністрації, є питання відновлення водопостачання до Криму. Нагадаємо, що невдовзі після окупації, вже у квітні 2014 року, українська влада припинила подачу води Північно-Кримським каналом. Українські фахівці з цього питання **зазначають**, що вода з каналу потрібна не для задоволення потреб населення, а для військових та промисловості. Зважаючи на цю дискусію, ШПА НаУКМА двічі ставила питання, чи населення України підтримує такий крок. Так, у вересні 2020 трохи зменшилась (на 3,3 %) кількість тих, хто цілком або частково схвалював відновлення водопостачання до Криму - 29,8 % у порівнянні з 33,1 % у березні. Водночас майже не змінилась кількість тих, хто цілком або частково не схвалював цю пропозицію: з 36,4 % у березні до 39,8 % у вересні. При цьому частка тих, хто категорично не схвалює відновлення водопостачання складала в опитуваннях відповідно 28,5 % та 27 %. Враховуючи методологічні обмеження, можна констатувати, що **позиція українського суспільства щодо відновлення водопостачання до Криму є сталою: попри високий рівень невизначеності, більшість виступає проти.**

Як ви оцінюєте такі кроки України щодо тимчасово окупованих територій Криму та Донбасу: відновлення водопостачання до Криму? Оцініть за шкалою від 1 до 5, де 1 - цілком не схвалюю, а 5 - цілком схвалюю.

	Вересень 2020	Березень 2020
Цілком не схвалюю	27,0 %	28,5 %
Частково не схвалюю	12,8 %	7,9 %
І так, і ні	18,2 %	14,2 %
Частково схвалюю	15,1 %	14,1 %
Цілком схвалюю	14,7 %	19,0 %
Важко сказати\Відмова	12,2 %	16,1 %

Цю тезу підтверджують і відповіді респондентів на інше питання щодо того, якою має бути позиція України стосовно відновлення водопостачання, яке ми ставили у березні 2020 року. Відповідно до них, найбільша частка опитаних - 38 % - зазначила, що не підтримує цей крок за жодних умов до того, як в Криму буде відновлено українську владу. Інші відповіді майже рівномірно розподілились між варіантами: відновлення в обмін на реальні кроки з врегулювання воєнної ситуації на Донбасі (16,9 %), продаж води до Криму з метою економічної вигоди (16,2 %), "важко сказати / відмова" (16 %). Водночас лише 13,1 % респондентів виступали за відновлення водопостачання без додаткових умов.

Контроверсійним є питання відпочинку в Криму та відновлення транспортного сполучення з півостровом. У березні 2020 року ШПА НаУКМА запитала громадян про можливість відновлення залізничного та автобусного сполучення "Україна - Крим". **Майже половина респондентів (46 %) вважала необхідним відновлен-**

ня транспортного зв'язку з півостровом. Натомість не схвалювала таку можливість п'ята частина (21,8 %) респондентів. Крім того, в опитуванні, проведеному у січні 2021, ставилося питання про необхідність **заборонити поїздки** українців до Криму з туристичною метою. **51,3 % респондентів не погодились з цим твердженням**, тимчасом як 28,1 % опитаних схвально оцінили такий крок. Ці відповіді є суголосними з відповідями на питання щодо прийнятності відпочинку на окупованому півострові для українців. У вересні 2020 року майже чверть респондентів (27,6 %) не погодилась з твердженням, що відпочивати в Криму для українців є прийнятним, тоді як 43,9 % навпаки вважають, що такий відпочинок є прийнятним. У рамках наступної хвилі опитування в січні 2021 частка тих, хто вважає це неприйнятним, не змінилась (27,8 %), як фактично і кількість тих, хто вважає відпочинок в Криму прийнятним (47,6 %). **Отже, попри тимчасову окупацію, майже половина опитаних вважає, що Крим і досі залишається привабливим місцем для відпочинку та туризму, а сполучення між материком та півостровом слід поновити.**

Наскільки Ви погоджуєтесь з твердженням: відпочивати в окупованому Криму для українців є прийнятним? Оцініть за шкалою від 1 до 5, де 1 - цілком не погоджуюсь, а 5 - цілком погоджуюсь.

	Вересень 2020	Січень 2021
Цілком не погоджуюсь	16,7 %	16,4 %
Частково не погоджуюсь	10,9 %	11,4 %
І так, і ні	18,8 %	15,2 %
Частково погоджуюсь	19,4 %	21,3 %
Цілком погоджуюсь	24,5 %	26,3 %
Важко сказати\Відмова	9,7 %	9,3 %

Оскільки більшість питань, викладених вище, є елементами цілісної реінтеграційної політики України щодо Криму, у вересневому опитуванні 2020 року ШПА НаУКМА поцікавилась, як українці оцінюють таку політику загалом. **Лише 10,4 % визначили політику щодо реінтеграції Криму як цілком або частково ефективну**, тимчасом як 46,9 % обрали протилежні варіанти. Водночас чверть опитаних (24 %) оцінили реінтеграційну політику як середньоефективну, а майже п'ята частина респондентів (18,7 %) відмовилась відповідати. **Важливо наголосити, що такі низькі оцінки та високий показник не-відповідей не обов'язково свідчать про справді низьку ефективність державної політики щодо реінтеграції Криму. Проте ці результати засвідчують серйозні проблеми з комунікацією цієї політики, її нерозуміння більшістю громадян та сигналізують про потребу посилення цього напрямку у роботі відповідних органів.** Також слід зауважити, що загалом українці схильні до критичних оцінок всіх державних політик, інституцій та діяльності органів влади, про що свідчать результати численних опитувань та відповідні розподіли відповідей.

Як ви оцінюєте ефективність політики держави щодо реінтеграції тимчасово окупованої території Криму? Оцініть за шкалою від 1 до 5, де 1 - цілком не ефективно, а 5 - цілком ефективно.

1 цілком не ефективна	27,1 %
2	19,8 %
3	24,0 %
4	8,6 %
5 цілком ефективна	1,8 %
Важко відповісти\Відмова	18,7 %

ІНФОРМАЦІЙНА ТА КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА

Важливими для нас були й питання культурної, гуманітарної та інформаційної політики. Попри зростання важливості соціальних мереж та альтернативних ЗМІ, більшість українців продовжувала отримувати інформацію про події в Криму через телебачення (46,6 %), натомість інтернет-новини джерелом інформації назвали майже в два рази менше респондентів (24,1 %), а соціальні мережі - лише 11,3 %. Загалом це корелює з даними численних опитувань щодо того, які джерела інформації є взагалі основними для українців. Варто зазначити, що **майже п'ята частина всіх респондентів (19,5 %) вказала, що питаннями Криму не цікавиться взагалі.**

Звідки, в основному, ви отримуєте інформацію щодо Криму?

Телебачення	46,6 %
Інтернет-новини	24,1 %
Соціальні мережі	11,3 %
Друковані медіа (газети, журнали)	1,6 %
Обговорення зі знайомими, друзями, у сімейному колі	6,4 %
Інше	0,3 %
Не цікавлюсь питаннями Криму	19,5 %
Важко сказати\Відмова	1,4 %

У березні 2020 більшість респондентів - **40,5 % (проти 26,4 %) - вважала, що є неприйнятним отримувати інформацію щодо Криму з російських ЗМІ**, з них майже третина - що це категорично неприйнятно (29,2 %). Цікавими є і регіональні розподіли відповідей на це питання. Тут очікувано відрізняються Південний та Східний регіони: більша частина їх мешканців вважає, що користування російськими ЗМІ для отримання інформації про Крим загалом є прийнятним. Натомість Західний та Північний регіони вирізняє радикальне несприйняття такої практики.

Наскільки Ви погоджуєтесь з твердженням: отримувати інформацію про події в Криму з російських ЗМІ на півострові є прийнятним? Оцініть за шкалою від 1 до 5, де 1 - цілком не погоджуюсь, а 5 - цілком погоджуюсь.

Цілком не погоджуюсь	29,2 %
Частково не погоджуюсь	11,3 %
І так, і ні	19,0 %
Частково погоджуюсь	15,3 %
Цілком погоджуюсь	11,1 %
Важко сказати	14,1 %

Наскільки Ви погоджуєтесь з твердженням: отримувати інформацію про події в Криму з російських ЗМІ на півострові є прийнятним? Оцініть за шкалою від 1 до 5, де 1 - цілком не погоджуюсь, а 5 - цілком погоджуюсь.

	Київ	Північ	Захід	Центр	Південь	Схід	Україна
Цілком не погоджуюсь	20,1 %	58,5 %	56,0 %	17,9 %	6,3 %	7,2 %	29,2 %
Частково не погоджуюсь	30,5 %	7,5 %	4,3 %	15,4 %	6,8 %	14,2 %	11,3 %
І так, і ні	18,4 %	9,5 %	8,5 %	25,5 %	30,5 %	20,7 %	19,0 %
Частково погоджуюсь	13,5 %	7,1 %	18,3 %	13,8 %	18,7 %	17,6 %	15,3 %
Цілком погоджуюсь	2,3 %	3,6 %	1,7 %	12,2 %	21,0 %	26,0 %	11,1 %
Важко сказати	15,3 %	13,8 %	11,2 %	15,0 %	16,7 %	14,2 %	14,1 %

Опитування, проведене у березні 2020 року, включало і питання про те, які саме теми, пов'язані з тимчасовою окупацією Криму, цікавлять суспільство. Серед широкого кола питань респонденти мали можливість обрати декілька. Отже, найбільший інтерес українці виявили до військової політики Росії в Криму (32,3 %), політики України щодо півострова (27,5 %) та політичної ситуації у тимчасово окупованій автономній республіці (23,1 %). Тематичний розподіл показує, що **принаймні третина опитаних українців поінформована про використання Росією півострова як військової бази та усвідомлює небезпеку, яку становить така ситуація. Так само інтерес майже третини респондентів до державної політики України щодо Криму свідчить, що в українському суспільстві є запит на чіткі кроки української влади з реінтеграції півострова.** Водночас порушення прав людини в Криму цікавило 15 % опитаних, що близько до рівня інтересу до проблем кримськотатарського народу (14 %). Такі показники можуть бути спричинені недостатнім висвітленням цієї тематики у ЗМІ. **Більша увага ЗМІ до цих питань необхідна, щоб і українське суспільство, і світова спільнота мали чітке розуміння того, яким є окупаційний режим та наскільки "мирними" є його методи боротьби з незгодними.**

Які питання, пов'язані з окупацією Криму, вас цікавлять найбільше?

Військова політика Росії в Криму	32,3 %
Політика України щодо Криму	27,5 %
Політична ситуація в Криму	23,1 %
Економічна ситуація в Криму	20,0 %
(Не зачитувати) Важко сказати\Відмова	17,0 %
Проблеми етнічних українців Криму	15,2 %
Порушення прав людини в Криму	15,0 %
Проблеми кримськотатарського народу Криму	14,0 %
Екологічна ситуація в Криму	11,1 %
Демографічна та міграційна політика Росії в Криму	7,2 %
Інше	0,3 %

На порядку денному навесні 2020 року була й низка питань щодо інформаційної політики України, зокрема щодо закриття англомовної, арабської та кримськотатарської редакцій українського каналу іномовлення за кордоном (UATV) та скорочення державного фінансування кримськотатарського каналу ATR. Більшість респондентів не підтримали такі рішення. Так, **43,2 % українців не схвалюють припинення іномовлення за кордоном (UATV), а 42,4 % - проти скорочення державного фінансування кримськотатарського каналу ATR.** Водночас слід зазначити, що для цих питань великою була частка тих, хто не визначився з відповіддю або не відповіли: сукупно 46,8 % не мали сформованої думки щодо закриття мовлення UATV, а 43,5 % - щодо скорочення фінансування ATR. Така ситуація яскраво свідчить про непоінформованість людей з цих питань, відсутність широкої суспільної дискусії та недостатню комунікаційну роботу органів влади й профільних громадських організацій.

Як Ви оцінюєте такі кроки з українського боку в інформаційній сфері: закриття роботи англомовної, арабської та кримськотатарської редакцій українського каналу іномовлення за кордоном (UATV). Оцініть за шкалою від 1 до 5, де 1 - цілком не схвалюю, а 5 - цілком схвалюю.

Цілком не схвалюю	27,3 %
Частково не схвалюю	15,9 %
І так, і ні	14,5 %
Частково схвалюю	6,8 %
Цілком схвалюю	3,3 %
Важко сказати	32,3 %

Як Ви оцінюєте такі кроки з українського боку в інформаційній сфері: скорочення державного фінансування кримськотатарського телеканалу АТР. Оцініть за шкалою від 1 до 5, де 1 - цілком не схвалюю, а 5 - цілком схвалюю.

Цілком не схвалюю	23,6 %
Частково не схвалюю	18,8 %
І так, і ні	15,7 %
Частково схвалюю	8,5 %
Цілком схвалюю	5,6 %
Важко сказати	27,8 %

Важливою є й комунікація з міжнародними партнерами України щодо утисків релігійних громад на тимчасово окупованій території Криму. Так, у березневому опитуванні 2020 року **більшість українців** - майже половина опитаних (45,7 %) - **вважала, що Україна зобов'язана активніше привертати увагу міжнародної спільноти до утисків релігійних спільнот в Криму та на непідконтрольних територіях Донбасу.** Зважаючи, що незгодних з цим в три рази менше (15,3 %) за кількість згодних, можна стверджувати, що найбільш поширеною в суспільстві є думка про недостатність зусиль держави за цим напрямом.

Наскільки Ви погоджуєтесь з твердженням: Україна зобов'язана активніше привертати увагу міжнародної спільноти до утисків релігійних спільнот в Криму та непідконтрольних територіях Донбасу? Оцініть за шкалою від 1 до 5, де 1 - цілком не погоджуюсь, а 5 - цілком погоджуюсь.

Цілком не погоджуюсь	10,1 %
Частково не погоджуюсь	5,2 %
І так, і ні	15,6 %
Частково погоджуюсь	19,3 %
Цілком погоджуюсь	26,4 %
Важко сказати	23,4 %

Окремо у березневому опитуванні 2020 року ми запитували думку респондентів про те, **чи має держава більше підтримувати кримськотатарську мову та культуру.** Понад половина респондентів (52,1 %) згодна, що така підтримка має **бути більшою**, проти - майже в три рази менше респондентів (18,4 %). Варто навести розподіл відповідей за макрорегіонами. Найбільше прихильників твердження, що Україна повинна більше підтримувати кримськотатарську мову та культуру, на Заході України (69,7 %), тимчасом як на Півдні, куди входить і Херсонська область, показник підтримки дорівнює 42,7 %. Найменша кількість прихильників збільшення підтримки кримськотатарської мови та культури на Сході (22,4 %), хоча переважна кількість

опитаних у цьому регіоні або не змогла відповісти на це питання (25 %), або вибрала відповідь "і так, і ні" (38,9 %). Звичайно, такі результати потребують глибшого аналізу та інтерпретації.

Наскільки Ви погоджуєтесь з твердженням: Україна повинна більше підтримувати кримськотатарську мову та культуру? Оцініть за шкалою від 1 до 5, де 1 - цілком не погоджуюсь, а 5 - цілком погоджуюсь.

Цілком не погоджуюсь	7,9 %
Частково не погоджуюсь	10,5 %
І так, і ні	17,4 %
Частково погоджуюсь	24,8 %
Цілком погоджуюсь	27,3 %
Важко сказати	12,2 %

Наскільки Ви погоджуєтесь з твердженням: Україна повинна більше підтримувати кримськотатарську мову та культуру? Оцініть за шкалою від 1 до 5, де 1 - цілком не погоджуюсь, а 5 - цілком погоджуюсь.

	Київ	Північ	Захід	Центр	Південь	Схід	Україна
Цілком не погоджуюсь	4,9 %	2,1 %	5,5 %	14,7 %	5,5 %	9,5 %	7,9 %
Частково не погоджуюсь	5,5 %	1,5 %	5,1 %	19,9 %	18,5 %	4,3 %	10,5 %
І так, і ні	12,0 %	17,1 %	9,4 %	11,0 %	23,8 %	38,9 %	17,4 %
Частково погоджуюсь	30,0 %	26,2 %	30,6 %	22,5 %	21,3 %	18,8 %	24,8 %
Цілком погоджуюсь	40,4 %	37,3 %	39,1 %	23,4 %	21,4 %	3,6 %	27,3 %
Важко сказати	7,1 %	15,8 %	10,3 %	8,4 %	9,5 %	25,0 %	12,2 %

ЗАМІСТЬ ВИСНОВКІВ

Цей звіт представляє результати опитувань громадської думки з різних питань, що стосуються політики України щодо тимчасово окупованого Криму та громадян, які там проживають. Автори не ставили собі за мету зробити однозначні висновки чи надати рекомендації за цими глибокими та комплексними питаннями. Проте результати опитувань дають нам можливість зрозуміти "пересічного українця", його погляди та позиції.

1. В українському суспільстві існує консенсус щодо українського статусу півострова. Водночас більшість українських громадян виступає проти воєнного сценарію деокупації Криму. Хоча в наших опитуваннях найбільш популярними були такі варіанти майбутнього статусу, як повернення до до-окупаційного чи відсутність особливого статусу взагалі, проте не викликає спротиву і можливий статус півострову як кримськотатарської автономії.

2. Оцінюючи конкретні кроки української держави щодо підтримки населення тимчасово окупованого Криму, респонденти загалом висловлюються радше на їх підтримку, хоча великою є кількість тих, хто не визначився, і така підтримка має тенденцію до зменшення, якщо потенційно ці кроки можуть зменшувати власні пільги, привілеї чи загалом можливості самих опитаних. Так само, попри тимчасову окупацію, майже половина опитаних вважає, що Крим і досі залишається прийнятним місцем для відпочинку та туризму, а сполучення між материком та півостровом має бути поновлено. Водночас позиція українського суспільства щодо відновлення водопостачання до Криму є сталою: попри високий рівень невизначеності, більшість виступає проти.

3. Хоча п'ята частина опитаних і не цікавиться питаннями Криму взагалі, щонайменше третина опитаних українців поінформована про використання Росією півострова як військової бази та усвідомлює небезпеку, яку становить така ситуація. Так само інтерес майже третини респондентів до державної політики України щодо Криму свідчить, що в українському суспільстві є запит на чіткі кроки української влади з реінтеграції півострова. Для більшості українське телебачення залишається основним каналом інформації про Крим, а ставлення до скорочення фінансування іншомовлення та АТР є негативним.

4. Фактично, більшість українців критично оцінює "кримську" культурну й інформаційну політику влади. Так, майже половина вважає, що Україна зобов'язана активніше привертати увагу міжнародної спільноти до утисків релігійних спільнот в Криму та на непідконтрольних територіях Донбасу. Також понад половина респондентів (52,1 %) згодна, що державна підтримка кримськотатарської мови та культури має бути більшою.

Наостанок, окреслимо ключові проблемні точки, які наскрізно проходять через більшість представлених питань:

1. **Брак комунікації як окремих позицій, так і загалом політики України щодо Криму.** Показник за відповіддю "важко відповісти / відмова" може слугувати одним з індикаторів такої проблеми. Середній відсоток за цією опцією - 16,3 %. При цьому найбільш складними для респондентів виявились питання про: закриття каналу іномовлення UATV (32,2 %); необхідність створення кримськотатарської автономії (28,5 %); скорочення державного фінансування кримськотатарського каналу АTR (27,8 %); необхідності активніше привертати увагу міжнародної спільноти до утисків релігійних спільнот на окупованих територіях (23,4 %) та статус Криму після відновлення української влади на півострові (20,6 %). Велика кількість тих, хто обрав варіант "важко відповісти / відмова" щодо вже ухвалених рішень свідчить про їхню недокомунікованість серед населення, а щодо питань майбутнього статусу Криму - про відсутність широкої публічної дискусії з цієї теми та системної позиції держави.

2. **Недостатня присутність кримської тематики в українському інформаційному полі.** Йдеться не лише про ЗМІ, але й про розважальний контент: фільми, серіали, пісні, книжки. Держава має систематично та всебічно підтримувати тему Криму не тільки на загальнонаціональному, а й на регіональному рівні, з урахуванням специфіки кожного регіону. Про це говорить і те, що для багатьох питань ми бачимо значущі різниці у розподілі відповідей за макрорегіонами, що свідчить про різниці в оцінках і судженнях щодо важливих питань, пов'язаних з політикою держави щодо півострова, та ускладнює випрацювання консолідованої позиції.

3. Хоча врахування громадської думки і є важливим для формування та реалізації політики реінтеграції Криму, **влада має виходити насамперед з державних інтересів та державницької позиції.** Так, реакція населення на введення пільг для випускників з Криму для вступу до українських ЗВО влітку 2020 року показала не тільки недокомунікованість цього кроку та його необхідності, але й недостатню в цілому роботу з громадськістю. В ситуації, коли пересічні громадяни дуже прискіпливо ставляться до будь-яких обмежень своїх прав та потенційних реальних чи уявних загроз скорочень своїх пільг чи збільшення можливих додаткових витрат, потрібно постійно активно пояснювати, чому в інтересах України є підтримка абітурієнтів з Криму та спрощення доступу кримчан до адміністративних послуг, натомість відпочинок українців в Криму йде всупереч таким інтересам.

4. **Фактично відсутнім як в політичному, так і в широкому суспільному дискурсі є обговорення можливих сценаріїв деокупації Кримського півострову.** Якщо для тимчасово окупованих територій Донбасу час від часу піднімаються питання введення міжнародного контингенту та / чи адміністрації, то єдине питання, яке фактично обговорюється щодо Криму - це його майбутній статус. Водночас, нагальною є потреба розробки конкретних сценаріїв деокупації півострова та артикуляція їх як на внутрішньому, так і на міжнародному рівні.

Підписано до друку __.__.2021 р. Формат 600x841/8.
Гарнітура "Helios". Папір офсетний. Друк цифровий.
Ум. друк. арк. 2,65. Обл.вид. арк. 1,2.

Зам. __.

Видавництво __

_____, Київ __, вул. __

email: __

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції,
серія __ № __ від __ р.

WTA

